

Відгук

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
Сергеєнкової Оксани Павлівни
на дисертацію Вовк Валентини Олегівни
«Психолого-педагогічні чинники розвитку
суб'єктної позиції студентської молоді»,
представленої на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 - педагогічна та вікова психологія

Перспективність здійсненого дослідження обумовлена соціально-економічними перетвореннями в Україні та загальною тенденцією інтеграції до європейського освітнього простору. Сьогодні потрібні високоосвічені, підприємливі люди, котрі здатні самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору, прогнозувати можливі наслідки такого вибору, готові до продуктивної співпраці і взаємодопомоги, з високим рівнем мобільності, динамізмом, конструктивністю, що володіють почуттям відповідальності за долю країни. Поява нових пріоритетів у системі професійної підготовки майбутніх фахівців окреслює потребу у становленні активної, ініціативної, відповідальної та креативної особистості, яка не лише володіє професійними знаннями і вміннями, але й відкрита до нового досвіду, здатна до безперервного самовдосконалення та саморозвитку.

Немає сумнівів в тому, що вивчення і розвиток суб'єктності молоді людини має велике значення для вдосконалення освітнього процесу вищої школи. Суб'єктність - як особистісна якість та як здатність регулювати власну життєдіяльність, є найважливішим джерелом компетентного і відповідального виконання суб'єктом професійної діяльності та її розвитку. Про актуальність вивчення суб'єктної позиції студента свідчить велика кількість публікацій, присвячених їй, однак, на наш погляд, не всі сторони проблеми привернули увагу дослідників, зокрема, практично не вивчені прояви суб'єктності студентів в реальному навчальному процесі вузу.

Представлена дисертаційна робота відзначається чіткістю в обґрунтуванні актуальності складної проблеми, визначенні мети, об'єкта та предмета дослідження. Ґрунтовно описано комплекс теоретичних та емпіричних методів, спрямованих на розв'язання поставлених завдань.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт кафедри педагогічної та вікової психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» за напрямом «Інноваційні психотехнології оптимізації аксіогенезу особистості» (номер державної реєстрації 0109U001408).

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (258 найменувань, із них 15 – іноземними мовами) та трьох додатків. Робота містить 31 таблицю і 23 рисунки. Основний зміст дисертації викладено на 159 сторінках, загальний обсяг роботи — 305 сторінок.

У першому розділі дисертаційного дослідження – «Теоретико-методологічні засади дослідження суб'єктної позиції студентської молоді» детально проаналізовано сутнісні характеристики суб'єктної позиції майбутнього фахівця у психологічних та педагогічних підходах, визначено зміст та структуру означеного поняття, виокремлено та обґрунтовано домінуючі компоненти, критерії та показники розвитку суб'єктної позиції майбутнього фахівця. У даному розділі наголошується, що одним із основних завдань вищої школи є створення сприятливих умов для актуалізації суб'єктного потенціалу студентів, розвитку активного, ініціативного та відповідального ставлення щодо реалізації себе у майбутній професії. Вдосконалення навичок самоосвітньої діяльності, досягнення високого рівня творчої самостійності, креативності, внутрішньої свободи, наявність особистісних смислів отримуваних знань та внутрішньої мотивації, характеризують студента як суб'єкт учбово-професійної діяльності.

У дисертації визначено, що суб'єктна позиція майбутнього фахівця – це система особистісно-значущих ставлень студента до себе як до фахівця, до

обраної професії і до своєї майбутньої професійної діяльності, що детермінує активно-розвивальний характер професійно-особистісного становлення в освітньому просторі. Відзначено, що суб'єктна позиція є інтегративним вираженням всіх підструктур особистості і включає мотиваційно-ціннісний, особистісно-діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний компоненти.

У другому розділі дисертації – «Емпіричне дослідження особливостей суб'єктної позиції студентів» – висвітлено концептуально-методичні засади емпіричного дослідження особливостей розвитку суб'єктної позиції студентів у просторі вищого навчального закладу, його організаційний формат і формування експериментальної вибірки, проведено кількісну та якісну інтерпретацію отриманих даних за допомогою методів математичної статистики.

Зокрема, за допомогою розробленої карти емпіричного дослідження особливостей розвитку суб'єктної позиції студентів, яка включила комплекс взаємодоповнювальних психодіагностичних методик В.О. Вовк дослідила особливості розвитку таких сутнісних показників суб'єктної позиції як осмисленість життя та майбутніх перспектив, внутрішня мотивація учбово-професійної діяльності, прагнення до самоактуалізації, відповідальність, автономність, інтернальність, саморегуляція, позитивне самоствавлення та рефлексивність.

У результаті констатувального етапу емпіричного дослідження дисертанткою виявлено недостатній розвиток суб'єктної позиції студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу. Зокрема, невизначеність у цілях на майбутнє, неготовність контролювати події власного життя, недостатнє прагнення до самопізнання, саморозвитку, самоактуалізації, домінування навчальної мотивації учбово-професійної діяльності, поверхове осмислення власних дій і вчинків є переважаючими характеристиками більшості студентів.

Дисертанткою здійснений факторний аналіз емпіричних даних, отриманих за допомогою використаних у дослідженні конкретних методик, в

результаті якого виокремлено найбільш значущі внутрішні чинники розвитку суб'єктної позиції майбутніх фахівців.

На підставі теоретичного аналізу наукових досліджень з даної проблеми, власного емпіричного дослідження та спираючись на виокремлені показники суб'єктної позиції студентів, В. О. Вовк визначила та детально описала три рівні її розвитку: пасивно-адаптивний, ситуативно-активний та активно-професійний. Встановлено, що фактично у половини студентів розвиток суб'єктної позиції перебуває на ситуативно-активному рівні.

Відповідно, аналіз емпіричних даних зумовив постановку авторкою питання щодо необхідності пошуку та обґрунтування психолого-педагогічних чинників, спеціальних засобів, послідовна реалізація яких забезпечуватиме гарантований результат – розвиток суб'єктної позиції студентської молоді. Ці ідеї Валентина Олегівна втілює на етапі формувального експерименту.

Вагоме місце у дисертації В. О. Вовк займає третій розділ – «Психолого-педагогічний супровід розвитку суб'єктної позиції студентської молоді», в якому дисертанткою представлено структурно-функціональну модель психолого-педагогічного супроводу розвитку суб'єктної позиції студентської молоді, описано програму розвитку суб'єктної позиції студентів, здійснено аналіз результатів формувального впливу та доведено ефективність впровадження розробленої програми.

Розроблена структурно-функціональна модель психолого-педагогічного розвитку суб'єктної позиції студентської молоді відображає цільовий (мета та завдання), методологічний (підходи та принципи), організаційний (засоби), функціональний (психолого-педагогічні чинники) та результативний (компоненти, критерії, показники суб'єктної позиції) блоки. Об'єднувальними чинниками моделі, що забезпечують взаємозв'язок між усіма її компонентами, виступили мета та завдання.

З метою розвитку суб'єктної позиції студентської молоді у процесі фахової підготовки авторкою виокремлено та детально проаналізовано дві

групи психолого-педагогічних чинників її розвитку. Зокрема, до першої групи, яка охоплює чинники генералізованого впливу віднесено: гуманістичну спрямованість особистості майбутнього фахівця; розвиток суб'єкт-суб'єктних стосунків в освітньому діалозі. До другої групи увійшли чинники вузького цільового призначення: гармонізація самоствавлення та самооцінки; розвиток рефлексивних якостей; підвищення самоконтролю та самоорганізації.

Найістотнішим новаторським науковим результатом дослідження є відповідна авторська розвивальна програма, засадничими орієнтирами якої є: актуалізація процесів самосвідомості та формування внутрішньої готовності до самозмін, сприяння усвідомленню власних життєвих та професійних цілей, здатності до цілепокладання, розвиток суб'єктних якостей особистості, позитивного самоствавлення та рефлексивних умінь, формування навичок самоконтролю та саморегуляції власної поведінки. Це здійснювалося за допомогою рольових ігор, мозкових штурмів, бесід, релаксаційних вправ та вправ на формування певних умінь і навичок, міні-лекцій, групових дискусій, творчих завдань тощо.

В цілому можна стверджувати, що дисертація В.О. Вовк відповідає чинним вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій. Вивчення тексту дисертації, її автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що робота є результатом реального самостійного дослідження авторкою психолого-педагогічних чинників розвитку суб'єктної позиції студентської молоді.

Достовірність результатів дослідження забезпечено обґрунтованістю та аргументованістю теоретико-методологічних засад, використанням комплексу методів, адекватних меті та завданням дослідження, поєднанням кількісної та якісної інтерпретації емпіричних даних, коректним застосуванням методів математичної статистики, репрезентативністю вибірки, апробацією результатів теоретичного конструювання на практиці.

Доцільно зауважити, що основні результати дослідження апробовано на практиці, вчасно і в належному обсязі висвітлено на різного рівня наукових і науково-практичних заходах та у п'яти вітчизняних наукових фахових виданнях у галузі психології, а також в одній публікації в наукових фахових виданнях, внесених до реєстру міжнародних наукометричних баз. Автореферат дисертації адекватно відображає зміст і основні результати дослідження.

Загалом вважаємо, що дисертаційне дослідження Вовк Валентини Олегівни є теоретично і практично значущим та виконане на належному науковому рівні. Оцінюючи позитивно проведене дослідження, разом з тим висловимо деякі зауваження та побажання:

1. Дисертаційне дослідження присвячено вивченню суб'єктної позиції майбутнього фахівця (умови професійної підготовки). Не зайвим було б чітко визначити вихідні авторські засади щодо унікальності чи універсальності компонентної структури суб'єктної позиції молодого людини.

2. У дисертації здійснено аналіз розвитку суб'єктної позиції студентської молоді лише під час фахової підготовки у закладі вищої освіти, варто було б акцентувати увагу на дослідженні суб'єктної позиції й в інших сферах її прояву (інтимно-особистісному спілкуванні, соціальній, політичній активності тощо).

3. На констатувальному етапі дослідження брали участь майбутні фахівці – студенти технічних, педагогічних, психологічних, правознавчих та медичних спеціальностей. Доцільним, на наш погляд, було б порівняти особливості розвитку суб'єктної позиції за спеціальностями у підходах та у співвіднесенні з професіограмою.

4. В емпіричному дослідженні не відображено гендерні відмінності суб'єктної позиції студентської молоді, що в свою чергу сприяло б цілісному сприйняттю психолого-педагогічних чинників розвитку та особливостей прояву змісту суб'єктної позиції майбутнього фахівця саме на етапі професіоналізації.

5. Темою та предметом дисертаційного дослідження є психолого-педагогічні чинники розвитку суб'єктної позиції студентської молоді. Доцільно було б виділити окреме завдання на їх обґрунтування та презентувати в програмі психолого-педагогічного супроводу з результатами ефективності впливу.

Зроблені побажання жодною мірою не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, яке містить цікаві і важливі науково обґрунтовані теоретичні та емпіричні результати, що свідчить про успішне вирішення авторкою проблеми пошуку та обґрунтування психолого-педагогічних чинників розвитку суб'єктної позиції студентської молоді.

Усе зазначене вище дає підстави стверджувати, що дисертація «Психолого-педагогічні чинники розвитку суб'єктної позиції студентської молоді», відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів»,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор Вовк Валентина Олегівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної, вікової та
педагогічної психології

Київського університету
імені Бориса Грінченка

О. П. Сергєєнкова

Сергєєнкова О. П.
Найденкова Т. П.
Ткаченко В. П.

Київський національний
університет імені Василя Стефанишина
Відп. № 03.02.15/99
25 01 20 18